

sonra hem şehir merkezinden hem de köylerinden müslüman aileler Kıbrıs adasına yerleştirildi.

XVII. yüzyıl başlarında şehir Celâli Emîr Şâhî, Dağlar Delisi, Deli İlahî, Dereli Halil, Kara Haydaroğlu, Katırcıoğlu gibi zorbalarca tahrip edildi. Kâtib Çelebi şehrin göl (suğla), balık, meşe, bağ ve bahçelerinden söz eder; şehirde dokunan yünlü ve pamuklu kumaşların İstanbul'a gönderildiği belirtilir. Bu bölge ve şehir Alanya ve İçel bölgesinden gelen yarı göçebe cemaatlerin yaylağı konumundaydı. XVIII. yüzyıl başlarında Seydişehir, Yeni Dünya adlı bir eşkiyanın baskınına uğradı. 1789'da Bozkır maden emînleri Seydişehir halkını zorla madenlerde çalıştırdıkları için şehir ileri gelenlerince merkeze şikâyet edildi. 1871'de şehirde belediye kuruldu ve redif taburu yerleştirildi. 1908'de Rehber-i Meşrûtiyyet ve Numûne-i Terakki-î inâs adıyla erkek ve kız öğrenciler için iki okul açıldı. 1317 (1899) yılı salnâmesinde göre Seydişehir'de 3147 kişi (1250 hâne) yaşamaktaydı. Kaza nüfusu doksan üçü gayri müslim 16.579'du. XX. yüzyıla bu şekilde giren Seydişehir 1913 salnâmesinde 152 dükkân, bir mağaza, üç han ve bir aşhanenin bulunduğu 500 hâneli küçük bir kasaba olarak anılır. Millî Mücadele yıllarında burayı etkisine alan Delibaş isyanı Refet Paşa (Bele) tarafından Ekim 1920'de bastırıldı.

Önemli tarihî eserleri şehrin güney kesiminde Seyyid Hârun Külliyesi (XIV. yüzyıl), Muallimhâne Camii ve Türbesi (936/1529), Sofuhâne Camii, Türbe Camii, Alaylar Camii, Aşağı Mahalle Camii, Küçük Mescid, Şeref Şirin Mescidi, Samanpazarı Camii, Hüdâverdi Camii, Kızılcalar Camii'dir. Ayrıca Seyyid Hârun Türbesi, Şeyh Mehmed Ermin Türbesi, Hacı Yûsuf Efendi Türbesi, Alâiyeli Türbesi, Şeyh Abdullah Efendi Türbesi bulunmaktadır. Şehirde on birden fazla çeşme ve altı mezarlık mevcuttur. Seydişehir'in Cumhuriyet'in ilk yıllarında 3779 kişiden ibaret olan nüfusu (1927 sayımı) giderek gelişme gösterdi. 1972'den itibaren işletmeye açılan Seydişehir Eti-bank Alüminyum Tesisleri hem şehre hem çevresine canlılık getirdi ve şehir nüfusunun artmasında çok önemli bir rol oynadı. Nüfusu 1975'te 25.000'i (25.651), 1980'de 30.000'i (30.065), 1990'da 40.000'i (42.737) aştı. 2000 nüfus sayımında 50.000'e yaklaşmışken (48.372) 2007 sayımında 37.763'e düştü.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 40, 455; BA, MAD, nr. 2592; TK, TD, nr. 137; 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Ka-

raman ve Rum Defteri: 937/1530 (nşr. Ahmet Özkılıç v.dğr.), Ankara 1996, I, 60-69; Abdülkerim b. Şeyh Mûsâ, *Makâlât-ı Seyyid Hârûn* (haz. Cemal Kurnaz), Ankara 1991; Kâtib Çelebi, *Cihan-nümâ*, s. 619; *Konya Vilâyeti Salnâmesi*, sene: 1286, 1293, 1296, 1303, 1317, 1322; Feridun Nâfiz Uzluk, *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958, tür.yer.; Abdurrahman Ayaz, *Seydişehir Tarihi: Makâlât-ı Seyyid Harun Velî-Müderres Eş Şeyh Hacı Abdullah Dehlevî Hazretlerinin Hayatı*, Seydişehir 1977; Mesut Ayan, *Sanayinin Kentleşmeye Etkisi-Seydişehir Örneği*, İzmir 1982; Mehmet Önder, *Seydişehir Tarihi*, Ankara 1986; İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Beyşehir Tarihi* (haz. Ahmet Savran), Erzurum 1991, s. 343-346; M. Akif Erdoğan, *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*, İzmir 1998, s. 110-112; a.mlf., "Seydişehir Seydi Harun Külliyesi Vakıfları Üzerine Bir Araştırma", *TİD*, VII (1992), s. 81-132; a.mlf., "Karaman Vilayeti Zaviyeleri", a.e., IX (1994), s. 91-163; a.mlf., "Beyşehir ve Seydişehir Kazalarından Kıbrıs Adasına Sürülmüş Aileler", a.e., XI (1996), s. 9-56; a.mlf., "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyetinde Vakıflar", a.e., XVIII/2 (2003), s. 129-140; M. Çağatay Uluçay, "Makâlât-ı Seyyid Harun", *TTK Belleten*, X/40 (1946), s. 749-778; Tayyip Gökbilgin, "XVI. Asırda Karaman Eyaleti", *VD*, VII (1968), s. 32; R. Hüseyin Ünal, "Seyyid Harun Camii ve Önündeki Üç Kümbet", *STY*, VI (1976), s. 45-65.

M. ÂKİF ERDOĞRU

SEYDİŞEHRİ

(سيد شهرى)

(1856-1918)

Osmanlı devlet adamı,
hukukçu.

Konya Seydişehir'de doğdu. Adı Mahmud Esad'dır. Birçok hukukçu yetiştiren Çopur Kadioğulları ailesinden olan babası Güzelzâde Emin Efendi'ye nisbetle İbnü-lemin Mahmud Esad diye tanınmıştır. İlk öğrenimine Seydişehir'de başladı ve ardından İstanbul'a gitti (1870). FâtiH Medresesi'nde Elbaskanlı Abdülkerim Efendi'den dinî ilimlere tahsil etti. Şeyhülislâmlıkta imtihan vererek dersiâm oldu (1881). Bu arada müsbet ilimlere olan merakı dolayısıyla Menşe-i Muallimîn-i Askerî adlı okula kaydoldu. Burayı bitirince Erkân-ı Harbiyye'ye okul müdürü Ethem Paşa'nın yardımı ve Meclis-i Maârif-i Askeriyye'nin kararıyla tek sivil öğrenci olarak kabul edildi. Yapılan imtihanda başarı gösterip yüksek matematik öğretmeni diploması aldı (1884). Bu arada Hukuk Mektebi'ne kaydını yaptırdı (1880) ve buradan da mezun oldu (1886). Hukuk Mektebi'nde Hasan Fehmi Paşa'dan devletler umumi hukuku, Münif Mehmed Paşa'dan hukuk felsefesi, Gabriel No-

randukyan Efendi'den devletler hukuku okudu.

Seydişehirî, Gülhane Askerî Rüşdiyesi'nde Osmanlıca ve din bilgisi öğretmeni olarak memuriyete başlamış (1879), ayrıca imtihan vererek birinci sınıf avukatlık ruhsatı almıştı (1882). Hukuk Mektebi'ni bitirdikten sonra stajını tamamladı. Askerî Rüşdiye'deki görevinden Aydın vilâyeti İzmir Bidâyet Mahkemesi birinci başkanlığına tayin edilmesi dolayısıyla 1885'te istifa etti ve İzmir'de on yıl görev yaptı. Hâkimliğin yanı sıra İzmir İdadisi'nde müsbet ilimler okuttu. Halit Ziya (Uşaklıgil) ve Nevzat Tefvîk'le beraber *Hizmet* ve *Âhenk* gazetelerinin çıkarılmasına katkıda bulundu ve makaleler yayımladı. Maliye hazinesi hukuk müşavirliğine tayin edilince İstanbul'a döndü (1896). İstanbul'da Mekteb-i Mülkiyye'de genel iktisat ve devletler hukuku (1898), Mekteb-i Hukuk'ta Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye derslerini de okuttu. Yeni açılan Dârülfünun Edebiyat Şubesi'nde târîh-i din-i İslâm dersleri müderresliğine getirildi (1900). 3 Ocak 1907'de Rumeli vilâyeti memâlikinin teftişiyile görevlendirildi.

II. Meşrutiyet'in ilânının ardından Mekteb-i Mülkiyye'deki görevinden ayrıldı. 11 Ağustos 1909'da Maliye Nezâreti müfettişliğine terfi etti. 17 Şubat 1909'da Hüseyin Hilmi Paşa kabinesinde Defter-i Hâkânî nâzırlığına getirildi; bu görevde iken Osmanlı Devleti'nin tapu ve kadastro mevzuatını yenileştirmek için 1910 ve 1911'de altı kanunun çıkarılmasında öncülük etti. Seydişehir'nin bu hizmeti dolayısıyla daha sonraki yıllarda tapu kadastro çalışanları kurdukları derneğin tüzüğüne onun büstünü diktirme hükmünü koymuş, Cumhuriyet döneminde soyadı kanunu çıkınca ailesi bu çalışmaya izâfeten Kadaster soyadını almıştır. Seydişehirî, Defter-i Hâkânî nâzırlığı görevinin yanı sıra bir ara Adliye nâzırlığına vekâlet etti. 17 Şubat 1913'te Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi reisliğine getirildi. Bu görevde iken 17 Ekim 1915 tarihinde Isparta'dan mebus seçildi. Mebusluğu sırasında 1917 tarihli Hukûk-ı Âile Karamâmesi'ni hazırlayan komisyonun başkanlığını yaptı. Ayrıca üniversitede ve diğer eğitim kurumlarındaki derslerini okutmaya devam etti. 18 Mart 1918'de kalp krizi geçirerek öldü, mezarı FâtiH Sultan Mehmed Türbesi haziresindedir. 1899 yılında İsmâil Sabri Efendi'ni kızı Refiye Hanım'la evlenen Seydişehirî'nin Nejade ve Minhaç adında iki kızı, Ahmet Ertuğrul, Ömer İsfendiyar, Mehmet Korkut adında

üç oğlu olmuştur. Eski başbakanlardan Sadi İrmak'ın dayısıdır. Seydişehir, kırk yılı aşan hizmetleri ve ilmî çalışmalarından dolayı çeşitli rütbe, pâyve ve nişanlarla taltif edilmiştir. Ayrıca Société Académique d'Histoire Internationale'in dâimî üyesiydi.

Başarılı bir devlet adamı ve hoca olarak, ayrıca sosyal faaliyetleriyle Osmanlılar'ın son döneminde öne çıkan bir şahsiyet olan Seydişehir ilmî yetkinliğini genç denilebilecek yaşta eserler kaleme alarak ortaya koymuş, yirmi dört yaşında iken yazdığı, alanında ilk Türkçe kitap olan *Usûl-i Hadîs* adlı eseriyle Ahmed Cevdet Paşa'nın takdirini kazanmıştır. Hukuk alanındaki yetkinliği yanında ilmî kimliği ve dirayeti tarihçiliğinde de görülmekte, târîh-i dîn-i İslâm derslerini okuturken bu sahadaki araştırmalarını akademik bir anlayışla yaptığı ve öğretici tarihçilik metodunu benimsediği anlaşılmaktadır. Özellikle Batı dünyasındaki ilmî gelişmeleri yakından takip etmiş, kendi gayretiyle İngilizce, Fransızca ve Almanca öğrenmiş, bu dillerde yazılan İslâm'la ve İslâm dünyasıyla ilgili bazı yayınları tercüme etmiş, İslâm dini hakkındaki iftiralar için reddiyeler kaleme almıştır. Eğitime ve öğretmenlik mesleğine büyük önem vermiş, öncelikle kızların eğitimine dikkat çekmiş, İnâs Dârülfünun-u'nun kuruluşu çalışmalarında yer almıştır. Kendisinden ders alanlar içinde Ömer Nasuhi Bilmen ve Ebûlulâ Mardin en çok tanınanlarıdır. Seydişehir ilmî merakı dağınık olmasına rağmen velûd bir müelliftir. Çalışmalarının birçoğu kendi alanında ilk olma özelliğini taşır. Bunun yanında başta *Sirât-ı Müstakîm (Sebilürreşâd)* olmak üzere pek çok mecmua ve gazetede makaleler yazmıştır.

Eserleri. Tarih. 1. *Târîh-i İslâm*. Rüşdiye ve idâdî mektepleri için ders kitabı olarak hazırlanmış (İstanbul 1314), Sadi İrmak (*İslâm Tarihi*, I-II, İstanbul 1965) ve Önder Akıncı (*İslâm Tarihi*, İstanbul 1983) tarafından sadeleştirilerek neşredilmiştir. 2. *Târîh-i Dîn-i İslâm*. Dârülfünun Ulûm-i Âliye Şubesi'nde okutulan derslerle ilgili üç ciltlik bir eserdir. I. cildi (medhal) eserin en önemli kısmı olup burada Arap yarımadasının coğrafya ve tarihi ele alınmakta, II. cilt Mekke, III. cilt Medine dönemini kapsamaktadır. Yazma nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı olan eser (İzmirli İsmail Hakkı, nr. 2485; Yazma Başışlar, nr. 393, 2456) basılmış (İstanbul 1315, 1319, 1327, 1329), Ahmet Lütfi Kazancı ve Osman Kazancı kitabı sadeleştirilerek neşretmiştir (*İslâm Tarihi*, İstanbul 1981). **Hukuk.** 1. *Ferâidü'l-ferâiz* (İstanbul 1301,

Seydişehir

1311, 1326). İsmail Hakkı Uca tarafından günümüz Türkçe'siyle de yayımlanmıştır (*Delilleri ile İslâm Miras Hukuku*, Konya 1994). 2. *Şerh-i Kânûn-ı Cezâ*. Ders notlarından meydana gelen bir eserdir (İstanbul 1302). 3. *Usûl-i Fıkıh*. Bu konuda yazılan ilk Türkçe eserlerdendir (İstanbul 1302). 4. *Telhîs-i Usûl-i Fıkıh*. Aydın vilâyetindeki idâdîlerde okutulmak üzere yazılmış (İzmir 1303, 1309, 1313), ayrıca sadeleştirilerek neşredilmiştir (haz. Talha Alp v.dğr., *Fıkıh Usulü*, İstanbul 2002). 5. *Teaddüd-i Zevcât*. Müellifin çok evlilik üzerindeki tartışmalara cevap vermek amacıyla kaleme alıp, *Ma'lûmât* gazetesinde neşrettiği yazıları hakkında Fatma Âliye Hanım da kendi düşüncelerini yazarak karşılıklı bir fikrî tartışma zemini oluşturmuş ve her iki müellife ait yazılar birlikte yayımlanmıştır (İstanbul 1316; haz. Firdevs Canbaz, *Çok Evlilik*, İstanbul 2006). 6. *Hukûk-ı Düvel*. Mülkiye Mektebi öğrencileri için ders kitabı olarak hazırlanmıştır (İstanbul 1326). 7. *Kitâbü'n-Nikâh vet-talâk*. Mekteb-i Hukuk'ta okutulan ders notlarından oluşturulmuştur (İstanbul 1331). 8. *Târîh-i İlm-i Hukûk*. Hukuk Fakültesi'nde okuttuğu ders kitabıdır (İstanbul 1332). Ayrıca Mekteb-i Hukuk'taki hocası Münif Paşa'nın ders notlarını *Telhîs-i Hikmet-i Hukûk* adıyla kitap haline getirmiştir (İstanbul 1301).

Diğer Eserleri: *İtmâm-ı Temyiz* (İstanbul 1299); *Redd-i Tahlîl* (İstanbul 1299); *İlm-i Servet* (İstanbul 1302); *İlmü'l-hayvânât* (İstanbul 1305); *Telhîs-i Târîh-i Tabîî* (İzmir 1306); *İlmü'l-arz ve'l-maâdin* (İzmir 1307); *Usûl-i Hadîs* (İzmir 1307; İstanbul 1316); *Târîh-i Sanâyi* (İzmir 1307); *Şûûn-i İslâmiyye* (İstanbul 1311); *Tasnîf-i Tabîî: Hayvânât, Nebâtât, Ma'deniyyât* (İzmir 1311); *İlm-i Nebâtât, Ma'deniyyât, İlmü'l-arz* (İstanbul 1315); *Şeriat-ı İslâmiyye ve Mister Karlayl* (İstanbul 1315, İskoç asıllı şarkiyatçı Carlayl'ın *Kahramanlar* adlı eserinde yer alan bazı yanlışları düzeltmek amacıyla yazılmıştır);

İktisat (İstanbul 1318); *Müdâfaa: Kelimetullah'a Dair* (I-III, İstanbul 1331); *Târîh-i Edyân* (İstanbul 1330 r./1333); *Tahîlî ve Tenkîdî Târîh-i Edyân* (İstanbul 1336). **Tercümeleri:** *Ravzâtü'l-cennât fi usûli'l-ittikâd* (Birgivi'ye nisbet edilen bu eser aslında Hasan Kâfi Akhisârî'nindir, İzmir 1307; İstanbul 1316); *Târîh-i Tabîî* (İzmir 1309, Langlebert'ten); *Âsâr ve Müberrât-ı Hilâfet-pendhî* (İzmir 1311, Emile mon Vevazen'den); *Dîn-i İslâmiyye: İslâmiyet'in Başlıca Kavâid-i Esâsiyye-i İ'tikâdiyyesi Hakkında Ma'lûmât-ı Mücmele* (İstanbul 1311, Abdullah Gwilliam'dan); *Kamer* (İzmir 1311, Amede Victor Guileimain'den); *Şems* (İzmir 1312); *Hukûk-ı Husûsiyye-i Düvel* (İzmir 1312, Aser'den); *Ahlâk Risâlesi* (İzmir 1312, A. Book on Morals'dan); *Dîn-i İslâm* (İstanbul 1314, Abdullah Gwilliam'dan); *Târîh-i Edyân* (İstanbul 1331, Salomon Reinach'dan).

Ali Erdoğan'ın çalışmasından başka (bk. bibl.) Nilüfer Erkul *Osmanlı Medreselerinde Dinler Tarihi Dersleri ve Mahmut Esad b. Emin Seydişehirî* (2005, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü) ve Nazif Çakır *Mahmut Esat Seydişehirî'nin Hayatı, Eserleri ve Târîh-i Edyân Adlı Eserinin Günümüz Türkçesine Çevirisi* (2002, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) adıyla yüksek lisans tezi hazırlamış, ayrıca değişik üniversitelerde Seydişehirî ile ilgili lisans tezleri yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Sicill-i Ahvâl Defterleri*, nr. 18, s. 419-420; Mahmud Esad [Seydişehirî], *Usûl-i Hadîs*, İstanbul 1316, s. 3-9; a.mlf., *İslâm Tarihi* (s.nşr. Sadi İrmak), İstanbul 1965, I, 9; a.mlf., *Telhîs-i Usûl-i Fıkıh*, İzmir 1313, s. 2-3; a.mlf., *İslâm Tarihi* (haz. Ahmed Lütfi Kazancı – Osman Kazancı), İstanbul 1995, Süleyman Uludağ'ın girişi, s. 5-10; Cevdet, *Tezâkir*, II, 273-276; Ali Fuat Türkeldi, *Görüp İştittiklerim* (Ankara 1949), Ankara 1987, s. 39, 46; Ebûlulâ Mardin, *Huzur Dersleri* (nşr. İsmet Sungurbey), İstanbul 1966, II, 337-339; Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Ankara 1968-69, II, 1021-1033; Halid Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İstanbul 1969, s. 177, 179, 204, 247, 272, 606; Hasan Basri Erk, *Meşhur Türk Hukukcuları*, [baskı yeri ve tarihi yok], s. 354-365; Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara 1972, s. 353-355; *Büyük Türk Hukukçusu Seydişehirî İbn-il-Emin Mahmut Esad Efendi*, Ankara, ts. (Türk Hukuk Kurumu), s. 5-23; Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, s. 110, 114, 719, 720, 879, 1105, 1554; Bilmen, *Kamus*?, I, 433; Mehmet Önder, *Seydişehir Tarihi*, Ankara 1986, s. 167; Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul 1987, s. 276-277; Halil Cin – Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, Konya 1989, II, 57; *Osmanlı Meb'ûsan Meclisi Reisi Halil Mentеше'nin Anı-*

ları (haz. İsmail Arar), İstanbul 1996, s. 162; Ö. Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, Ankara 2000, s. 307-313; Ali Erdoğan, *Mahmûd Es'ad Seydişehir: Hayatı, Eserleri ve İslâm Tarihçiliğindeki Yeri* (yüksek lisans tezi, 2002), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ekmeleddin İhsanoğlu v.dğr., *Osmanlı Tabii ve Tatbiki Bilimler Literatürü Tarihi*, İstanbul 2006, I, 565-567; Dursun Gürlek, "İbnülemin Mahmud Esad Efendi", *Türk Edebiyatı Dergisi*, XXX/339, İstanbul 2002, s. 52-55; Murtaza Köse, "Osmanlı Son Dönem Hukukçularından Seydişehirli Mahmud Esad'ın Hayatı, Eserleri ve İlmî Kişiliği", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, Konya 2003, s. 207-217; O. Köprülü, "Mahmud Es'ad Efendi", *TA*, XXIII, 174-175.

ALİ ERDOĞDU

SEYF

(bk. KILIÇ).

SEYF-i FERGÂNÎ

(سیف فرغانی)

Mevlânâ Ebû'l-Mehâmid
Seyfüddîn Muhammed Fergânî
(ö. 705/1305'ten sonra)

Mutasavvıf - şair.

Kasidelerinin birinde verdiği bilgilerden VII. (XIII.) yüzyıl ortalarında Orta Asya'da Fergana bölgesinde doğduğu tahmin edilmektedir. Şiirlerinde çoğu zaman "Seyf-i Fergânî", bazan da "Seyfi" mahlasını kullanmıştır. Gençlik döneminde Moğol istilâsının yol açtığı kargaşa içinde vatanından ayrılıp bir süre Tebriz'de kaldı, ardından Anadolu'ya giderek Aksaray'a yerleşti. VI. (XII.) yüzyıl Horasan şairlerinden çok etkilendiği anlaşılan Fergânî, Sa'dî-i Şîrâzî'ye yakın ilgi duydu, kendisiyle yazıştı ve onu öven şiirler kaleme aldı. Devrinin önde gelen şairlerinden olmasına rağmen dünyaya meyletmemesi ve zalim hükümdarlara övgüler yazmaktan kaçınması yüzünden inzivada yaşadığı Aksaray'ın küçük bir hankahında vefat etti. Zebîhullah Safâ, dizelerindeki birtakım tarihî gelişmelere ve bazı kaynaklardaki bilgilere dayanarak şairin nisbeten uzun bir ömür sürdüğünü, bir dizesinde altmış yaşında olduğundan söz ettiğini, diğer bazı bilgilerden hareketle 705-749 (1305-1349) yılları arasındaki bir tarihte öldüğünü ifade etmektedir. Divanının bir yerinde (s. 749) Şeyh Necmeddin Erdebilî ve Şemseddin Verâvî'nin 705 (1305) yılında mektup gönderip kendileri için gazel yazmasını istediklerini belirtmesi bu sırada hayatta bulunduğunu, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlı olup (FY, nr. 171) 749 (1349) tarihini taşı-

yan divan nüshasının müstensihisi Mehmed b. Ali Aksarâyî'nin Fergânî'ye rahmet dilemesi o tarihte hayatta olmadığını göstermektedir (*Divân*, neşredenin girişi, s. 5, 16-17; Zebîhullah Safâ, III/1, s. 624).

Fergânî'nin bizzat düzenlediği divanı günümüze ulaşmıştır. *Divân*'da Moğol istilâsından sonra Anadolu'da halkın karşılaştığı felâketler ve sıkıntılar konu edinilir; zalim valiler, emirler, maliye memurları şiddetle eleştirilir. Şair, çağdaş şairlerle daha sonra gelecek olanlardan bu tür iktidar sahiplerini övmemelerini ister. *Divân*'ın en güzel kısımlarını oluşturan gazelerde sıkça teşbih sanatına başvurulduğu görülür. Kasidelerinde olduğu gibi redife çok yer vermesi bazı beyitlerin akıcılığını azaltsa da üslûbu her zaman akıcıdır ve kasideleri onun şiirde ne kadar usta olduğunu göstermektedir. Kerbelâ şehidleri için mersiye söylemiş ilk şairler arasında yer alan Fergânî'nin genelde sade olan şiirlerinde çağın olumsuzlukları, toplumun tabakaları arasında refah düzeyi bakımından oluşan farklılıklar eleştirel bir yaklaşımla dile getirilir. Geniş bir tasavvuf bilgisine sahip olduğunu gösteren şiirlerinin bir kısmı Rûdekî-i Semerkandî, Am'ak-ı Buhârî, Evhadüddîn-i Enverî, Hâkânî-i Şîrvânî, Ferîdüddin Attâr, Kemâleddîn-i İsfahânî ve Sa'dî-ye Şîrâzî gibi şairlerin bazı kasidelerine, Sa'dî-i Şîrâzî ve Hümâm-ı Tebrîzî gibi şairlerin gazellerine cevap olarak kaleme alınmıştır. Bazı şiirleri kelime ve ifade tarzı bakımından Hâfız-ı Şîrâzî'yi hatırlatmaktadır. Rûdekî'nin bir şiirine nazîre yazdığı divanında, hayatının bir döneminin aynı çağa rastlamasına ve Aksaray'a yakın Konya'da yaşamasına rağmen Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye bir işarette bulunmaması dikkat çekicidir. 582 gazel, 120 kaside, beş kıta, yirmi üç rubâiden oluşan ve 11.000'den fazla beyit ihtiva eden *Divân* Zebîhullah Safâ tarafından neşredilmiştir (Tahran 1341, 1364 hş.).

BİBLİYOGRAFYA :

Seyf-i Fergânî, *Divân* (nşr. Zebîhullah Safâ), Tahran 1364 hş., neşredenin girişi, s. 3-32; Abdürrefî Hakikat, *Ferheng-i Şâ'irân-ı Zebân-i Fârsî*, Tahran 1368 hş., s. 294; M. Emin Riyâhî, *Zebân u Edeb-i Fârsî der Kalemrev-i 'Osmânî*, Tahran 1369 hş., s. 109-111; Zebîhullah Safâ, *Târîh-i Edebiyyât der İrân*, Tahran 1371 hş., III/1, s. 624-632; Sîrûs-ı Şemîsâ, *Rubâ'î ve Rubâ'îserâyân*, Tahran 1375 hş., s. 139; Büzürger, "Seyf-i Fergânî", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1375 hş., I, 511-512; Ahmed Ateş, "Anadolu'nun Unutulmuş Büyük Bir Şairi: Sayf al-Din Muhammed al-Farğânî", *TTK Belleten*, XXIII/91 (1959), s. 418-426; Sayyâra Mahinfar, "Farğânî", *Elr.*, IX, 256.

NİMET YILDIRIM

SEYF b. ÖMER

(سیف بن عمر)

Seyf b. Ömer et-Temîmî
(ö. 180/796)

Hulefâ-yi Râşidîn devri tarihçisi.

Kûfe asıllıdır, Esedî (Üseydî), Dabbî, Bür-cimî, Sa'dî, Bağdâdî ve Kûfî gibi nisbelerle anılır. Hârûnürreşid zamanında Bağdat'a gelmiş ve orada 180 (796) yılında vefat etmiştir (200/815-16 yılında öldüğü de rivayet edilir). Hayatı hakkındaki bilgi hemen hemen bundan ibarettir. Bazı araştırmalarda yer alan, çocukluğunu Medine'de geçirdiği ve orada eğitim gördüğü şeklindeki bilgi (Şâkir Mustafa, I, 180; Şeşen, s. 34) bir tahminden ibaret olmalıdır. Irak tarih ekolünün üç önemli temsilcisinden biri olan Seyf (diğerleri Avâne b. Hakem ve Ebû Mihnef) ridde hadiseleri, fetihler, iç karışıklıklar ve Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle Cemel Vak'ası'nın sonuna kadar Hulefâ-yi Râşidîn döneminin en önemli olaylarıyla ilgili haberleri aktaran önemli bir tarihçidir. Muhaddislerle cerh ve ta'dîl âlimleri, ilk tarihçilerden Vâkıdî'ye benzettikleri Seyf'i de ağır biçimde eleştirmişler, onu hadis alanında zayıflık, yalancılık ve uydurmacılıkla itham ederek rivayetlerinin büyük çoğunluğuna itibar edilemeyeceğini ileri sürmüşlerdir (İbn Ebû Hâtim, II, 278; Zehebî, II, 255-256; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 295-296). Ancak bunlardan tarih ve hadis rivayeti arasındaki farkı dikkate alanlar Seyf'in tarih konusunda imam ve otorite olduğunu söylemişlerdir (Zehebî, II, 255; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzib*, I, 344).

Seyf b. Ömer, çok tartışılan kabilesi Temîm eksenli rivayetlerinin büyük çoğunluğunu her birinden 100'er ayrı haber olmak üzere Talha b. A'lem ile Muhammed b. Abdullah'tan almıştır. Bunun yanında Abdullah b. Amr el-Ömerî, Ebû Züheyr, İbn Cerîh, Muhammed b. Sâib el-Kelbî ve Câbir el-Cu'fî'nin rivayetlerini nakletmiş; Hişâm b Urve, Mûsâ b. Ukbe ve İbn İshak gibi Medine tarih ekolünün temsilcilerinin rivayetlerini de kullanmıştır. Hatta onun, Übülle'nin fethi konusunda yaptığı gibi Irak geleneğine ait bir haberin arkasından Medine ekolüne ait bir haberi verip bunlar arasındaki farkı açıklamaktan çekinmeyecek rivayet ve râvi tenkidine yönelebildiğine işaret edilmiştir (Taberî, I, 2025). Seyf'in rivayetlerini aktaran râvilerin en meşhurları Nadr b. Hammâd el-Atekî, Ya'küb b.